

Stipendiatororganisasjonene i Norge

Høringsuttalelse – Evalueringsrapport om norsk forskerutdanning

Utdannings- og forskningsdepartementet
Postboks 8119 Dep.
0032 Oslo

28.10.2002

Stipendiatororganisasjonene i Norge, SiN, viser til høringsbrev fra Utdannings- og forskningsdepartementet datert 1.7.2002, "Evaluering av norsk forskerutdanning, høring".

SiN består av Stipendiatenes interesseforening ved Universitetet i Bergen (SIFUB), Doktorgradskandidatenes interesseorganisasjon ved NTNU (DION) og Doktorgradskandidatenes interesseorganisasjon ved veterinærmiljøene (DIOV).

SiN bruker betegnelsen doktorgradskandidater om kandidater under utdanning i et doktorgradsprogram, i motsetning til evalueringsrapporten der doktorgradskandidater brukes om de ferdige kandidatene.

SiN mener at rapporten tar for seg en rekke sentrale punkter når det gjelder forskerutdanningen i Norge. Det er positivt at det blir satt fokus på viktige spørsmål som:

- Rekruttering
- Innhold og omfang av opplæringsdelen
- Planlegging av prosjekter
- Kvalitet, omfang og struktur på veiledningen
- Betydningen av aktive forskningsmiljøer og internasjonale kontakter
- Gjennomføringstid og gjennomføringsgrad
- Kvalitet og omfang på avhandlingen og prosedyrene rundt bedømmelsen.

Alle momentene angår i høy grad både vår arbeidshverdag som stipendiater og vår framtid innen norsk og internasjonal forskning.

Det synes å være to hovedproblemer i norsk forskerutdanning:

- Mange utsetter innlevering i relativt lang tid etter endt kontrakt som stipendiat
- Gjennomføringsprosenten er for lav

Det kan være mange årsaker til at stipendiater ikke fullfører eller blir forsinket i arbeidet, og årsakene kan variere mellom fagområdene. I mange tilfeller er omfanget av avhandlingen for stort, eller muligheten til fullføring hemmes av faktorer som ligger utenfor kandidatens kontroll. Mangelfull infrastruktur og tilrettelegging og/eller konflikt med veileder kan være noen faktorer. I andre tilfeller kan karriereskifte, tilbud om annen, mer attraktiv jobb med attraktiv lønn forårsake brudd i doktorgradsutdanningen.

Departementet peker i sitt høringsbrev også på at Norge utdanner for få kandidater til doktorgrad innenfor flere ulike fagområder. Ved å fokusere på de to ovenfor nevnte hovedproblemene, vil resultatrettet tenkning forhåpentligvis utløse relevante tiltak også i forhold til dette punktet. Det vil likevel være nødvendig med opprettelse av flere stillinger på områder der behovet er stort.

Rapporten hevder at "doktorgradskandidater er for gamle når de oppnår doktorgraden". SiN mener at alder ikke må få forrang framfor ønsket om kvalitet på forskningen. I mange fag vil problemstilling, perspektiv og analyse være preget av de forskerne som utfører den. Det er derfor både faglige og samfunnspolitiske argumenter for at det er viktig å rekruttere bredt til forskning, ikke bare når det

gjelder kjønnsfordeling, men også når det gjelder alder og erfaring, ikke minst fra et mangfold av arbeidslivserfaringer. Det er uheldig med ensidig fokus på alder, og vi er sterkt imot at folk skal rekrutteres til stillingene på bakgrunn av sin fødselsdato. Det bør være plass til bredde og variasjon i søkermassen. Arbeidserfaring fra næringsliv eller forvaltning kan gi verdifull erfaring som man kan ta med seg i forskningsarbeidet, og dessuten kan det gi bedre forståelse for behovet for forskningen. Vi mener det er tiden fra ansettelse og opptak til avlagt doktorgrad det er viktig å fokusere på, ikke kandidatens alder i seg selv.

Vi er enige i at det er et problem at gjennomstrømningen og fullføringsgraden i doktorgradsstudiet er dårlig. Gjennomstrømning, fullføringsgrad og kvalitet bør imidlertid ikke forveksles med alder ved disputas. SiN anser bedømmelse av kandidater ensidig ut i fra alder som diskriminerende.

Tabeller og statistikk i rapporten omfatter i mindre grad data fra de matematisk-naturvitenskapelige fakultetene. Dette er den største enkeltgruppen av stipendiater, og fagområdet har blant annet lavere gjennomsnittsalder, høyere gjennomføringsgrad og kortere gjennomføringstid enn mange andre fagområder.

Fagområdene bør vurderes enkeltvis. Det kan være behov for ulike løsninger relatert til ulike behov i de enkelte fag og ved de enkelte fakulteter.

Kommentarer til de enkelte punktene i høringsbrevet:

1. All organisert doktorgradsutdanning bør normeres til 4 års varighet

SiN mener at den organiserte forskerutdanning bør normeres til fire år. Det fjerde året slik det fungerer i dag med pliktarbeid for institusjonen, er ment å gi faglig bredde og bedre oversikt over fagfeltet. En bred faglig basis er et viktig grunnlag for fordypning i de spesifikke problemstillingene stipendiaten jobber med. En 4-årig stipendiatperiode gir bedre muligheter til dette. I dag er det imidlertid ved flere institusjoner blitt vanligere med 3-årige stipender fordi det ikke finnes ressurser til det fjerde året. Det er viktig at institusjonene tilføres tilstrekkelige ressurser til et fjerde år for stipendiater slik at det ikke fører til redusert antall stipendiatstillinger.

2. Opptak til doktorgradsstudier bør normalt foregå etter det første året av mastergradsstudiet slik at forskerutdanningen blir en integrert del av høyere utdanning og kan gjennomføres i ung alder. Det bør utvikles et eget system med 1+4 års tidsbruk til master + ph.d for studenter som ønsker å ta forskerutdanningen

SiN er skeptisk til den sterke fokuseringen på kandidatens alder. En mulighet for 3+1+4-årsløsning for de kandidater og de fagområder der dette er ønskelig og mulig kan innføres, men alder skal ikke være et kriterium i seg selv. Det må fortsatt være hovedregelen at man starter et doktorgradsarbeid etter fullført mastergrad eller embetseksamen, og at arbeidslivserfaring eller omsorgsarbeid ikke skal være et hinder for dette.

Opptak til doktorgrad halvveis i mastergraden vil stille store krav til at man velger "riktig" prosjekt / veileder / tema allerede ved oppstart av mastergraden. Slik vi leser rapporten, vil veilederens vurdering av kandidaten være viktig for om vedkommende vil ha mulighet til å gå videre til en doktorgrad. Dette åpner for en svært subjektiv og skjønnsmessig vurdering av hvem som vil egne seg til en videre forskerkarriere. Vi mener at det er viktig at kandidatene har en konkret prestasjon, som en mastergradsavhandling, å vise til ved en vurdering for opptak til en organisert forskerutdanning.

Det er ikke alle studier som vil kunne følge den foreslåtte strukturen (profesjonsstudiene medisin, odontologi, veterinærmedisin, jus, teologi og psykologi). Det må også innenfor disse fagområdene være mulighet for 4-årig doktorgradsutdanning.

3. Til erstatning for den ettårige pliktarbeidsdelen bør det innføres et halvt års opplæringsprogram i undervisnings- og formidlingspraksis der studentene får faglig oppfølging og praktisk erfaring. Det fører til at studentene vil få et halvt år ekstra til arbeidet med avhandlingen og/eller opplæringsprogrammet

SiN er positive til halvt år ekstra til arbeidet med avhandlingen.

En opplæring i pedagogikk og praktisk undervisningserfaring er nyttig, og bør være bedre tilrettelagt med hensyn til stipendiatens behov for erfaring, i forhold til i dag hvor det kan være

tilfeldig hva slags arbeid stipendiater blir satt til å gjøre. Det er imidlertid grunn til å minne om at dette vil kreve et krafttak av institusjonen, i stedet for "billig arbeidskraft" til fri disposisjon i et år, vil det bli et halvår som krever innsats, tilrettelegging og oppfølging fra institusjonens side. SiN oppfatter det slik at denne opplæringen innen pedagogikk og undervisning skal komme i tillegg til den organiserte opplæringen innenfor det spesifikke fagområdet. Kravet til organisert opplæring varierer i dag mellom fagområder og institusjoner. Totalmengden organisert opplæring må tas med i betraktning. Generelt mener SiN at mengden obligatorisk opplæring må begrenses slik at kandidatene i størst mulig grad kan velge kurs i forhold til behovet i den enkelte forskningsoppgave.

4. **En større andel av stipendiatstillingene bør finansieres over lærestedenes budsjetter, bl.a. for å bidra til en mer fleksibel overgang fra mastergradsstudiet til doktorgradsstudiet og for å gi miljøene bedre anledning til å fange opp talentene**

Det positive ved tiltaket er mulighetene for miljøene til å fange opp talentene, og mulighetene for en raskere og mindre byråkratisk opptaksprosess. Det er svært viktig at utvelgelsen av kandidater ikke blir subjektiv og personavhengig dersom kandidatene først og fremst skal rekrutteres fra instituttets egne studenter.

Det er også viktig at de ulike institusjonene er sitt ansvar bevisst med å bygge opp tverrfaglige forskningsprogrammer, samtidig med at det opprettholdes "frie" stipendiatstillinger, d.v.s. stipendiatstillinger som ikke er knyttet til programmer eller strategiske satsinger.

5. **Omfanget av avhandlingen bør reduseres til et normalt internasjonalt nivå i de fag hvor dr.philos-tradisjonen henger igjen**

SiN mener at man må komme bort fra tankegangen om at de veiledede doktorgradene er annenrangs doktorgrader. Det er likevel viktig å ikke redusere kvaliteten på den forskningen som utføres. En mulighet er å legge bedre til rette for å levere en avhandling som består av et antall artikler også i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. I noen tilfeller er prosjektets omfang i utgangspunktet for stort og det bør arbeides mer med at prosjektene er gjennomførbare på den tiden som er til rådighet.

6. **Dr. philos-graden har vært et hinder for en gjennomgripende reform av norsk forskerutdanning og bør avskaffes**

Muligheten for å avlegge en doktorgrad utenfor opplæringsprogrammene bør opprettholdes. Dersom dr.philos graden avskaffes bør det lages ordninger innenfor de etablerte gradene som sikrer denne muligheten.

7. **Opptaksprosessen tar for lang tid, og må kortes inn. Kravet til at det skal foreligge en prosjektbeskrivelse før opptak til forskerutdanningen bør fjernes**

Prosjektbeskrivelsen er en viktig del av utformingen av forskningsprosjektet, prosjektdesign o.l. og setter i gang en modningsprosess hos doktorgradskandidaten. Dette vil bli enda viktigere enn i dag dersom hovedfaget som et selvstendig forskningsbidrag avskaffes. Derfor er det viktig å beholde prosjektbeskrivelsen.

Opptaksprosessen tar ofte alt for lang tid. Det bør være en regelfestet frist for hvor lang tid det kan gå fra ansettelse til opptak på et organisert forskningsprogram. SiN mener imidlertid at det ikke er noen løsning å kutte ut prosjektbeskrivelsen. Det kan føre til at det tar enda lengre tid. En ferdig prosjektbeskrivelse som foreligger før ansettelse, vil nettopp føre til at stipendiaten kan starte direkte på forskningsarbeidet i et godt planlagt opplegg og få resultater raskt. Det er store forskjeller mellom fagområdene på dette feltet. Innen naturfagene er det vanlig at det foreligger en plan og en prosjektbeskrivelse før utlysning av stillingen, og det er ofte veileder som har stått for en stor del av denne. I de humanistiske fagene er det derimot vanlig at stipendiaten bruker mye tid på utforming av prosjektbeskrivelse og definisjon av problemstillinger.

8. **Veiledningen av doktorgradsstudentene bør styrkes ved at det innføres:**

- formell utnevnelse av to veiledere
- rutiner for at andre enn veileder følger opp framdriften i prosjektet
- prosedyrer for skifte av veileder hvis aktuelt
- regelverk for hvordan doktorgradsstudium og tilsettingsforhold kan avsluttes hvis studenten ikke viser tilstrekkelig framgang i studiet
- opplegg for veilederskolering, inkludert nasjonale håndbøker for veiledere

To veiledere vil kunne gi bedre oppfølging, men det er ikke noen automatisk kvalitetssikring i dette. Det må om nødvendig trekkes inn enda flere personer for å dekke spesialiteter innen fagområdet stipendiaten skal jobbe innenfor, slik at veiledere kan utfylle hverandre.

Framdriftsrapporten er et virkemiddel som bør følges opp i større grad enn i dag, slik at andre enn veileder skal kunne følge framdriften i prosjektet. Det er svært varierende om denne blir lest, og om det blir tatt hensyn til det som står der.

Medarbeidersamtaler mellom stipendiat og faglig ledelse på instituttet kan være en viktig kanal for begge parter, og bør innføres i større grad enn hva som er tilfellet i dag. I tilfeller der veileder også er seksjonsleder eller tilsvarende er det viktig at det er en annen enn veileder som står for medarbeidersamtalen. Generelt krever dette en faglig ledelse som har god kunnskap om personalhåndtering.

Det må være institusjonens ansvar å utarbeide skikkelige retningslinjer for bytte av veileder. Institusjonen må også være ansvarlig for å skaffe ny veileder hvis veileder flytter, går over i ny jobb, går av med pensjon osv. Det er en utfordring å ta i bruk de mulighetene som allerede finnes innenfor dagens reglement, og det må tydeliggjøres hvor stipendiaten kan henvende seg for å få hjelp.

De enkelte fagmiljøene må vurdere hva som kan gjøres for å hindre at veiledere som fungerer mindre tilfredsstillende blir veileder for nye stipendiater.

Ved avslutning av stipendiatforholdet kommer arbeidsrettslige forhold som oppsigelsesvern inn. Det er svært vanskelig å vurdere kvaliteten på stipendiatens prestasjoner etter en viss tid av doktorgradsperioden. Prosjektene og fagområdene er svært ulike når det gjelder hva man kan forvente av faglige resultater halvveis i perioden og generelle regler for hva som kreves for å fortsette, vil bli svært vanskelige å lage. Det vil være urimelig at hele ansvaret for fremdriften legges på doktorgradsstudenten. Dårlig fremdrift kan ofte skyldes faglige eller sosiale faktorer som ligger utenfor kandidatens kontroll, dårlig infrastruktur og tilrettelegging eller konflikt med veileder som medfører forsinkelser i prosjektet.

9. Forskerutdanningen må skje i stimulerende forskningsmiljøer på internasjonalt nivå som deltar i internasjonalt forskningssamarbeid. Det må være flere studenter i et doktorgradsprogram for at de skal utvikle seg et stimulerende fagmiljø og for at det skal gi noen mening å utvikle og gjennomføre et opplæringsprogram

Det må være en selvfølge at forskerutdanning skal skje i stimulerende forskningsmiljøer på internasjonalt nivå. Det er en stor fordel for stipendiater å være en del av et miljø med mange aktive forskere, gjerne flere stipendiater. Dette vil imidlertid ikke alltid la seg gjennomføre på små fagområder, og det må fortsatt være mulighet for doktorgradsutdanning også på slike områder. Det er svært viktig at veiledere også er aktive og oppdaterte forskere innen fagfeltet. Doktorgradsstudenter bør oppmuntres til å delta på nasjonale og internasjonale konferanser og seminarer på høyt nivå innen sitt eget forskningsfelt. Det er svært viktig at det avsettes økonomiske ressurser til dette.

10. Norge bør utvikle forskerskoler i tilknytning til de beste forskningsmiljøene som kan sette en standard for andre miljøer med hensyn til bl.a. gjennomstrømmning og fullføringsgrad

Det er noe uklart hva som menes med forskerskoler i denne sammenheng. Ideen om forskerskoler er derfor vanskelig å ta stilling til. Dette må presiseres nærmere og konkrete forslag til omfang og organisering må utarbeides.

11. Eksposering av forskerkandidatene for utenlandske forskere er viktig men behøver ikke nødvendigvis foregå ved lengre utenlandsopphold. Det nordiske samarbeidet bør styrkes

Internasjonalt samarbeid er viktig, stimulerende og lærerikt. Vi vil påpeke at selv om nordisk samarbeid er viktig og bra, må vi ikke glemme andre land selv om disse kanskje representerer dyrere løsninger i en del tilfeller.

Omfanget av utenlandsopphold bør være fleksibelt slik at det kan tilpasses den enkeltes behov i forhold til forskningsoppgaven. Finansieringen av oppholdet er en faktor som må tas med allerede i planleggingen av prosjektet. Det er viktig å legge til rette for at kandidatene får en reell mulighet til å reise utenlands. Dette gjelder særlig når kandidaten er avhengig av å ha med seg familien.

Det er vesentlig at doktorgraskandidater får anledning til aktiv deltakelse på internasjonale

konferanser.

En økende grad av gjesteforskere vil være både inspirerende og effektivt spesielt der flere kan dra nytte av samme ekspertise.

- 12. Veileder og doktorgradskandidat bør ha mindre innflytelse på valg av medlemmer i bedømmelseskomiteen enn i dag**
Det må selvsagt tas hensyn til vanlige habilitetskrav, for eksempel at stipendiat eller veileder ikke har samarbeidet nært med komitémedlemmene. Når dette er ivare tatt er det imidlertid vanskelig å kreve at veileder ikke skal ha noen innflytelse. Det er viktig at personer med god kjennskap til forskningsfeltet, som veileder, blir hørt i prosessen.
- 13. Oppnevning av komité bør skje før avhandling formelt er innlevert og det bør innføres en maksimumstid på 4 måneder mellom innlevering av avhandling og disputas**
Der dette er mulig er det et godt tiltak. Dette må ikke gå på bekostning av det faglige nivået hos bedømmelseskomiteen.
- 14. Disputasen bør forenkles. Både selvvalgt og oppgitt prøveforelesning bør fjernes og heller integreres i opplæringsprogrammet. Alle doktorandene bør selv presentere innholdet i avhandlingen**
SiN ønsker å beholde ordningen med prøveforelesning i tillegg til disputas. Prøveforelesningen(e) gir verdifull trening i faglig formidling og skal vise at man har oversikt og bredde i fagfeltet. Det er mulig at dette ville komme bedre til sin rett på et annet tidspunkt, for eksempel tidligere i doktorgradsperioden som en del av opplæringsdelen i undervisning. Tidspunkt for prøveforelesning kan gjøres valgfritt. SiN er enig i at kandidaten bør presentere avhandlingen selv.
- 15. Doktorprogrammene bør ta hensyn til næringslivets kompetansebehov, noe som ikke minst medfører at de sørger for at kandidatene oppnår sin doktorgrad i ung alder**
Det er positivt hvis norsk næringsliv og eventuelt andre sektorer øker sin satsning på forskning gjennom samarbeid med universitetene. Dette vil kunne gi mer attraktive kandidater og økt etterspørsel etter kandidater med doktorgrad. Det vil imidlertid være ulike behov og muligheter innenfor de ulike fagene. Det bør ikke fokuseres ensidig på alder. Det bør være plass til bredde og variasjon i søkermassen. Erfaring fra for eksempel næringsliv eller forvaltning kan gi erfaring som er verdifull i forskningen.
- 16. Norge bør øke satsningen på postdokornivået, og på sikt bør det stilles krav om en postdoktorperiode, helst i et internasjonalt forskningsmiljø, for å kunne få fast vitenskapelig stilling ved norske universiteter**
Antallet post-doc-stillinger bør økes. Det bør imidlertid ikke bli et krav for å få fast ansettelse. Et slikt krav vil degradere betydningen av doktorgraden og forskyve kravene fra doktorgraden til post-doc- perioden. Det er også uheldig at det blir færre faste stillinger ved universitetene og at man ikke har sjanse til å få fast jobb før langt ut i yrkeskarrieren. Dette vil trolig på sikt føre til at universitetet mister mange flinke forskere til andre miljøer som kan tilby mer ordnede arbeidsforhold.
- 17. Satsningen på forskerutdanningen i medisin bør økes og dimensjoneres også mhp. framtidige behov innen bioteknologi og farmasi sett i sammenheng med satsningen innen funksjonell genomikk**
SiN anser det ikke som sin oppgave å kommentere konkrete planer for innholdet i doktorgradsprogrammet innen de enkelte fagområdene.
- 18. Forskerutdanningen i odontologi bør primært finne sted ved større relevante naturvitenskapelige, medisinske eller samfunnsvitenskapelige forsknings- og forskerutdanningsmiljøer**
SiN anser det ikke som sin oppgave å kommentere konkrete planer for innholdet i doktorgradsprogrammet innen de enkelte fagområdene.

19. **Det bør etableres et uavhengig register over doktorgradsstudenter i Norge. Et slikt register bør opprettes raskt slik at det kan bli etablert gode tidsseriedata som vil være viktige for senere vurderinger og gjennomstrømningen i forskerutdanningen**
Et slikt register vil kunne gi verdifull informasjon om antall stipendiater, fordeling innen fagområder, gjennomføringstid og gjennomføringsgrad. Mange institusjoner mangler oversikt over hvor mange og hvilke stipendiater de har tilknyttet. Dette gjelder særlig stipendiater som ikke har utdanningsinstitusjonen som arbeidsgiver.

For Stipendiatororganisasjonene i Norge, SiN
Lisbeth Hektoen
leder

Stipendiatororganisasjonene i Norge-SiN, v/ Lisbeth Hektoen, ISt, Norges Veterinærhøgskole, P.b. 8146 dep., 0033 Oslo.
lisbeth.hektoen@veths.no , tlf. 22 96 49 38, 99 70 79 31